

รายงานผลการศึกษาวิจัย

โครงการ " การศึกษาลำดับความสำคัญของปัญหาและ
ความต้องการของประชาชนเพื่อการวิจัยและพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง "

กลุ่มชุมชนเมือง

คณะผู้ศึกษาวิจัย

พันเอกนายแพทย์วิเชียร ชูเสมอ

อาจารย์รัตนสิทธิ์ ทิพย์วงศ์ อาจารย์จำนงค์ ธนะภ
มณฑล เลิศคณาวนิชกุล อาจารย์ศิริธมา เจาะจิตต์
อาจารย์ปนัดดา พิบูลย์ อาจารย์สุภาภรณ์ คงสวัสดิ์
อาจารย์จิราพร เจริญพุด ดร.สุพัทธ์ พุ่มกา

ISBN : 974-9663-11-X

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

มกราคม 2547

รายงานผลการวิจัย

การศึกษาลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการของประชาชน
เพื่อการวิจัยและพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

กลุ่มชุมชนเมือง

โดย

พ.อ.นพ.วิเชียร ชูเสมอ	หัวหน้าคณะผู้ศึกษาวิจัย
อาจารย์รัตนสิทธิ์ ทิพย์วงศ์	คณะผู้ศึกษาวิจัย
ดร.มณฑล เลิศคณาวนิชกุล	คณะผู้ศึกษาวิจัย
อาจารย์จำนงค์ ธนะภพ	คณะผู้ศึกษาวิจัย
อาจารย์ศิริอุมา เจาะจิตต์	คณะผู้ศึกษาวิจัย
อาจารย์ปนัดดา พิบูลย์	คณะผู้ศึกษาวิจัย
อาจารย์จิราพร เจริญพูล	คณะผู้ศึกษาวิจัย
อาจารย์สุภาภรณ์ คงสวัสดิ์	คณะผู้ศึกษาวิจัย
ดร.สุพัทธ์ พุ่มกา	หัวหน้าโครงการศึกษาวิจัย

รายงานการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ “การศึกษาลำดับความสำคัญของ
ปัญหาและความต้องการของประชาชนเพื่อการวิจัยและพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง”

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

มกราคม 2547

**การศึกษาลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการของประชาชน
เพื่อการวิจัยและพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง : กลุ่มชุมชนเมือง**

วิเชียร ชูเสมอ, รัตนสิทธิ์ ทิพย์วงศ์, มณฑล เลิศคนาวนิชกุล, จำนงค์ ธนะภพ,
ศิริอุมา เจาะจิตต์, ปันดดา พิบูลย์, จิราพร เจริญพูล, สุภาภรณ์ คงสวัสดิ์ และสุพัทธ์ พุ่มภา

สำนักวิชาสหเวชศาสตร์และสาธารณสุขศาสตร์

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, อ.ท่าศาลา, จ.นครศรีธรรมราช 80160

(E-mail : cwichien@wu.ac.th)

การพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังได้ดำเนินการต่อเนื่องมายาวนานประมาณ 100 ปีตั้งแต่
ยุคการปฏิรูปประเทศของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ในสมัยนั้นเน้นการปลูกข้าวเพื่อการส่งออกป
ยังหัวเมืองมลายูและชวา เป็นแนวทางหลักนำความรุ่งเรืองมาสู่ลุ่มน้ำอย่างยาวนานนับหลายสิบปี
ในเวลาต่อมาด้วยแผนนโยบายในการพัฒนาที่เปลี่ยนจุดเน้นไปจากเดิม ประกอบกับระบบนิเวศ
เปลี่ยนแปลงกระทบต่อ อาชีพ รายได้ และคุณภาพชีวิตของชาวลุ่มน้ำอย่างรุนแรง จึงได้มีการ
พัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่งอย่างชัดเจนในปี พ.ศ. 2537 โดยหวังที่จะบรรเทา
การขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค บรรเทาปัญหาน้ำท่วม ป้องกันน้ำทะเลบุกรุก และส่งเสริม
อาชีพส่งเสริมรายได้ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ ในขณะที่โครงการยังดำเนินการไม่แล้วเสร็จในปี พ.ศ.
2543-2544 มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ได้ทำการศึกษาสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้ในพื้นที่ลุ่ม
น้ำปากพนัง ได้ข้อสรุปสามารถทำความเข้าใจสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชนในระดับหนึ่ง
เพื่อที่จะให้ได้ข้อมูลที่ลุ่มลึก ครบคลุม และทันสมัยมากกว่าเดิม จึงได้ศึกษาต่อเนื่องเพิ่มเติมใน
ครั้งนี้เกี่ยวกับลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการของประชาชน โดยการเก็บข้อมูล
ปฐมภูมิจากประชาชนในฐานทรัพยากรและอาชีพ พื้นที่รวม 8 กลุ่ม รายงานฉบับนี้มาจากประชา
ชนกลุ่มชุมชนเมืองเป็นเพียง 1 ใน 8 กลุ่มที่ศึกษา

กลุ่มนักวิจัยได้ตกลงร่วมกันที่จะเลือก 5 เทศบาลในชุมชนเมืองลุ่มน้ำปากพนังเป็นพื้นที่ใน
การศึกษา เจาะจงเชิงยุทธศาสตร์เทศบาล ผู้นำชุมชน ผู้แทนองค์กรพัฒนาเอกชน ข้าราชการ
สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ อสม. แม่บ้าน และประชาชนทั่วไป จากเทศบาลเมืองปากพนัง เทศบาล
ตำบลเชียรใหญ่ เทศบาลตำบลหัวไทร เทศบาลตำบลชะอวด และเทศบาลตำบลร่อนพิบูลย์ เป็นผู้
ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งมีผู้ตอบรับเข้าร่วมวงสนทนากลุ่มรวม 71 คนคะหลากหลายตามที่ต้องการ นัก
วิจัยเกือบทุกคนได้ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการด้านเทคนิคการเก็บข้อมูล โดยวิธีการสนทนากลุ่ม
(Focus Group Discussion) ก่อนลงพื้นที่ กระบวนการสนทนากลุ่มดำเนินไปโดยอิงเทคนิคการ
ประชุมอย่างสร้างสรรค์ จัดกลุ่มละ 13-15 คน รวม 5 กลุ่ม นักวิจัยร่วมกันวิเคราะห์ ระดมความคิด

สร้างข้อคำถามที่ใช้กระตุ้นการสนทนากลุ่มร่วมกันรวม 4 คำถาม ซึ่งครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการศึกษา อาศัยเทคนิคดึงข้อมูลที่หลากหลายนอกเหนือจากการสนทนาแลกเปลี่ยน เช่น บัตรคำ การวาดภาพ และการทำแผนที่ความคิด แล้วเก็บเกี่ยวข้อมูลจากสมุดจดบันทึกของนักวิจัยประจำกลุ่ม บัตรคำ เทปบันทึกเสียง และแผนที่ความคิด นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์โดยสร้างตารางวิเคราะห์ข้อมูล ตีความ จัดหมวดหมู่ประเด็นปัญหา ความคิดเห็น ความต้องการ และข้อเสนอแนะ ไขว้ระหว่างประเด็นและชุมชน ดูความถี่ประกอบกับมิติเอกฉันท์ในวงสนทนาเป็นหลักในการจัดลำดับความสำคัญ

โดยสรุป ผู้ให้ข้อมูลหลักมีความคิดเห็นว่า ปัญหาการขาดแคลนน้ำสะอาดสำหรับอุปโภคบริโภค ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และปัญหาสังคม คงดำรงอยู่ในชุมชนเมืองลุ่มน้ำปากพนังโดยมีความแตกต่างระหว่างพื้นที่ในรายละเอียดอยู่บ้างบางประการ ซึ่งพวกเขาหวังที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อการพัฒนาทั้งด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการจัดการสังคม เพื่อคุณภาพชีวิตของพวกเขาเอง ในด้านการจัดการสังคมเน้นไปที่ประเด็นการเมือง เศรษฐกิจ วิถีชุมชน และการศึกษา โดยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เชิงโครงสร้าง และเชิงปฏิบัติการหลายประการ เช่น การจัดตั้งโรงเรียนผู้นำท้องถิ่น การจัดตั้งคณะกรรมการจัดการประตูละบายน้ำ และการพัฒนากลุ่มเครือข่ายชุมชน เป็นต้น ความต้องการและข้อเสนอแนะประการที่สอง คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประชาชนต้องการมีส่วนร่วมในการป้องกันแก้ไขและบำบัดน้ำเสียจากนาุ้ง การจัดการขยะชุมชน การจัดการประตูละบายน้ำ การสร้างสรรค์ชุมชนน่าอยู่ การจัดการน้ำสะอาดเพื่อการอุปโภคบริโภค การจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตร ตลอดจนการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติอื่นๆ ซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจของชุมชน ทั้งนี้มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่คุณภาพชีวิตของประชาชนเชิงบูรณาการ โดยเน้นคุณค่าอยู่ดีมีสุขของสังคมในอดีตเป็นหลักคิด ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าเป็นสัญญาณที่ดีของการพัฒนาแนวใหม่ อันจะนำไปสู่การจัดการความขัดแย้งที่ได้ผล ขจัดอุปสรรคของการพัฒนานำความสามัคคีบนฐานของการประสานประโยชน์ไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนาที่ยั่งยืนในลุ่มน้ำปากพนังตลอดไป

คำหลัก : คุณภาพน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค, น้ำเสีย, น้ำท่วม, การจัดการขยะชุมชน, การมีส่วนร่วม, การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

แหล่งทุน : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ประเภทสิ่งพิมพ์ : รายงานการวิจัย

ผู้ประสานงาน : นุสนธ์ สงเอียด (สถาบันวิจัยและพัฒนา)

**A Study of the Order of Importance of Problems and People' Needs for
Research into and Development of the Pak Panang Basin Region :
Urban Community Group**

Wichien CHOOSAMER, Rustanasit TIPWONG, Monthon LERTCANAWANICHKUL,
Chamnong THANAPOP, Siriuma JAWJIT, Panatda PIBUL, Jiraporn JAROENPOOL,
Supaporn KONGSAWAT and Supat POOPAKA

*Institute of Allied Health Sciences and Public Health,
Walailak University, Tasala, Nakhon Si Thammarat 80160, Thailand
(E-mail : cwichien@wu.ac.th)*

As a continuance of the previous study in 2001, this study intended to explore and explain the existing problems, community needs and expectations from key informants of urban inhabitants in Pak Panang basin for further research and development. Five urban communities were ruled in by geographical scape and population definition, 3 in the low plain area and 2 from the up-land counterpart, comprising 71 heterogeneous key informants, from local politician leaders, civil officers, health volunteers, senior citizen groups, house-keepers, NGOs and general people.

We organized a 13-15 members in each focus group discussion for 5 such groups, used 4 well constructed questions as probing tools to facilitate group reflection and discussion, gathered data by flexible technique including card technique, picture drawing and mind mapping. We drew data from researcher's notes, informants' cards audio-tapes and mind maps, cross-tabulated the data through analytical matrices to grouping and prioritizing the existing issues of study. The study revealed 4 relevant urban community problems, ranking from the first to latter priority, those are lack of clean water supply, community waste water and shrimp farming waste water problem, flooding, economics related problem and a batch of social problems. It appeared that the urban key informants requested for participatory involvement in both significant area of natural resources-environmental management and social management domain, these sound to be the calling sign of self-directed development agenda confined in the

communities. Concerning about the new development paradigm, intensive thought and done by the coming date should be relied on strategic environmental assessment and the arena of conflict management strategy toward the entire plain and people.

Keywords : Clean and waste water, flood, conflict management, socio-economics

Grant : TRF

Published : Research Report.

Coordinator : Nuson Song-iat (*Institute of Research and Development*)

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ค
สารบัญ	จ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	
1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
3. ขอบเขตของการศึกษา	3
4. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 บริบทของพื้นที่	
1. ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่	4
2. ลักษณะทางสังคม	5
3. จุดเน้นการพัฒนาที่ผ่านมา	5
บทที่ 3 วิธีการศึกษา	
1. กรอบภูมิศาสตร์และประชากร	10
2. วิธีการเก็บข้อมูล	10
3. การวิเคราะห์ข้อมูล	11
บทที่ 4 ผลการศึกษา	
1. สภาพปัญหา	12
2. ลำดับความสำคัญของปัญหา	16
3. ความต้องการและข้อเสนอแนะ	18
บทที่ 5 อภิปรายและข้อเสนอแนะ	
1. สรุปผลการศึกษา	20
2. สภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับ คน ชุมชน และระบบนิเวศในลุ่มน้ำปากพนัง	20
3. งานวิจัยเพื่อการพัฒนาที่มีคำตอบให้ประชาชนจริงหรือ	21
4. ควรเริ่มต้นอย่างไรดี	22

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บรรณานุกรม	24
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เข้าร่วมเวทีสนทนากลุ่ม	25
ภาคผนวก ข สรุปผลการสนทนากลุ่มชุมชนเมืองรายอำเภอ	30
ประวัติคณะผู้ศึกษาวิจัย	65

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แม่น้ำปากพนัง สายน้ำแห่งชีวิต	8
ภาพที่ 2 สภาพวิถีชีวิตชุมชนเมืองปากพนัง ผูกพันและพึ่งพิงสายน้ำ	8
ภาพที่ 3 โรงงานปลาป่นริมแม่น้ำปากพนัง	8
ภาพที่ 4 ชุมชนแออัดเมืองปากพนัง	8
ภาพที่ 5 น้ำกินน้ำใช้ ปัญหาสำคัญของชุมชนเมืองในลุ่มน้ำปากพนัง	8
ภาพที่ 6-7 ขยะและน้ำเสีย ปัญหาที่รบกวนการจัดการร่วมกันของชุมชน	9
ภาพที่ 8-9 เวทีสนทนากลุ่มชุมชนเมือง อำเภอร่อนพิบูลย์และอำเภอชะอวด	9
ภาพที่ 10 ผู้เข้าร่วมเวทีสนทนาจากอำเภอร่อนพิบูลย์	9
ภาพที่ 11 ผู้เข้าร่วมเวทีสนทนาจากอำเภอชะอวด	9

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ลุ่มน้ำปากพนังอยู่ชั่วคราวของนครศรีธรรมราชและภาคใต้มาแต่อดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลังยุคการเปิดประเทศเพื่อค้าขายกับชาติฝรั่ง ตั้งแต่ พ.ศ.2398 เป็นลำดับมา หรือหากจะนับ พ.ศ.2439 จนกระทั่ง พ.ศ.2481 เป็นช่วงที่รุ่งเรืองจากการทำนาค้าข้าวไปยังต่างประเทศหรือหัวเมืองมลายู ตลอดจนชาว และปัตตาเวีย นำความรุ่งเรืองมาสู่ปากพนังครั้งกระโน้นอย่างชนิดที่แม้ กระแสพระราชดำรัสของพระปิยมหาราชเจ้าก็ทรงเปรียบรายได้จากค่าภาคหลวงของอำเภอปากพนังใน 1 ปี น้อยกว่าเมืองสงขลาเพียง 30,000 บาทเท่านั้นเอง ย่อมสะท้อนความรุ่งเรืองทาง เศรษฐกิจการค้าได้เป็นอย่างดี ปัจจัยแห่งความรุ่งเรืองมาจากผืนน้ำลุ่มน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ผืนดิน ต้องตามฤดูกาล ราชการมณฑลเทศาภิบาลสนองพระราโชบายโดยการอุดหนุนในที่ราบลุ่มเพื่อ การชลประทานและการคมนาคมขนส่ง เป็นการพัฒนาเพื่อส่งเสริมอาชีพการผลิตข้าวด้วย เทคโนโลยีที่นับว่าทันสมัยในยุคนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราโชบายที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการ ลงทุนของชาวจีนสิงคโปร์ในด้านของกิจการโรงสีข้าว นั้น นับได้ว่าเป็นสิ่งสะท้อนถึงสายพระเนตรที่ ยาวไกล หากเป็นยุคสมัยปัจจุบันคนก็จะใช้คำว่าวิสัยทัศน์อย่างแน่นอน ยุครุ่งเรืองจากการค้าข้าว อยู่ได้ไม่นานจากแผนนโยบายของรัฐในยุคสงครามโลกครั้งที่สองเกี่ยวกับการควบคุมยุทธปัจจัย ห้ามการส่งออกข้าวยกเว้นผ่านท่าเรือกรุงเทพ เชื่อว่าเป็นจุดเริ่มต้นของวงจรความยากจนของชา วนาในลุ่มน้ำปากพนังตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ชาวนาอพยพย้ายถิ่น บุกรุกป่าสงวน เปลี่ยนอาชีพเป็น ชาวสวนในที่ราบหุบเขาต่ำแนวเทือกเขานครศรีธรรมราชและเทือกเขาภูเก็ต แถบจังหวัดกระบี่ สุราษฎร์ธานี พังงา ชุมพร ตลอดถึงระนอง ดังปรากฏร่องรอยนามสกุลเครือญาติอยู่กระทั้งปัจจุบัน ชาวเมืองลูกหลานจีนโพ้นทะเลเลิ่ทุนทรัพย์เป็นทุนทางการศึกษาส่วนหนึ่งก็ย้ายถิ่นไปพำนักอาศัย ยังเมืองหลวงและหัวเมืองเมืองหลักอื่นๆ ตลอดจนกระทั่งไปตั้งรกรากในต่างประเทศ

หลัง พ.ศ.2500 ในยุคของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ อาชีพประมงพาณิชย์เป็นทาง เลือกจากกลุ่มทุนในอำเภอปากพนังประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง จนเข้าสู่ยุค พ.ศ.2520-2530 เกิดอาชีพการเลี้ยงกุ้งกุลาดำสืบทอดไปตามจังหวัดชายฝั่งทะเลในภาคกลาง เกิดเศรษฐกิจนากุ้ง เป็นภาพความสำเร็จลงตา สภาวะเชิงทำลายมีพื้นที่ป่าชายเลนถูกบุกรุกแปลงสภาพเป็นบ่อเลี้ยง กุ้งเสียหายไปกว่าครึ่งของพื้นที่เดิม ผืนนาในพื้นที่ลุ่มน้ำที่เคยได้ชื่อว่าเป็นพื้นที่ปลูกข้าวได้ดีที่สุด ยังถูกขุดไปเป็นบ่อกุ้งนับจนสุดลูกหูลูกตา และเป็นเหมือนกันใน พ.ศ.นี้ ถูกปล่อยทิ้งร้างกว่าครึ่ง

อีกทั้งสองฝั่งลำน้ำปากพนังตลอดจนเขียรใหญ่ซึ่งในเขตนํ้ากร่อยก็มีการขุดบ่อเลี้ยงกุ้งนับพันราย ก่อนผลกระทบกระทั่งระหว่างอาชีพนาุ้งกับนาข้าวคาราคาซังมาจนทุกวันนี้ การเพาะเลี้ยงกุ้ง เหมือนกับการทำนาในยุค พ.ศ.2439-2481 อยู่หลายประการ เช่น กลไกการตลาด กลไกราคาเป็นตัวกำหนดหรือพลังกำหนดปริมาณและคุณภาพ และแนวนโยบายของภาครัฐทั้งที่ประกาศและโดยปริยายเป็นการส่งเสริม แต่การเลี้ยงกุ้งกุลาดำแตกต่างจากการทำนาข้าวตรงที่ใช้นํ้ากร่อยเป็นปัจจัยการผลิต ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงในการดัดแปลงสิ่งแวดล้อม ให้อาหาร ควบคุมโรคและควบคุมคุณภาพการผลิต การล่มสลายของนาุ้งก่อนผลสะท้อนรุนแรงไม่น้อยกว่าการล่มสลายของเศรษฐกิจลุ่มน้ำปากพนังในยุคผลิตข้าวเพื่อส่งออกอย่างแน่นอน

คลองระบายน้ำที่เคยขุดไว้เมื่อ 100 ปีก่อนภายหลังจากการทำนาไม่ได้รับการส่งเสริมก็ไม่มีมีการบูรณะขุดลอกก็ตื้นเขินเป็นส่วนมาก ประกอบกับการตัดไม้ทำลายป่าต้นน้ำ การตัดถนนขวางแนวทางการไหลหลาก จึงเกิดน้ำท่วมขังรุนแรงในฤดูมรสุม ขาดแคลนนํ้าจืด และน้ำเค็มรุกเข้าในลำน้ำจนถึงอำเภอชะอวด (ประมาณ 100 กิโลเมตรจากอ่าวปากพนัง) กระทบต่อการทำนาข้าวขาดแคลนนํ้าอุปโภคบริโภคในฤดูแล้ง ในปี 2518 ทางราชการได้ขุดคลองผันน้ำจืดจากคลองชื่องเดิมเข้าสู่คลองชะเมาเพื่อนํ้าน้ำจืดไปช่วยการประปาส่วนภูมิภาคจ่ายน้ำให้เทศบาลเมืองปากพนัง เพื่อบรรเทาการขาดแคลนนํ้าจืดในฤดูแล้ง อาจนับเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนังจนกระทั่งปี พ.ศ.2536-2537 ที่รัฐบาลได้สนองพระราชดำริจัดทำโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังเต็มรูปแบบ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 10 อำเภอในจังหวัดนครศรีธรรมราช และบางส่วนของจังหวัดพัทลุง เนื้อที่เกือบ 2 ล้านไร่ ประชากรเฉพาะในส่วน 10 อำเภอ ประมาณ 4 แสนคน หรือประมาณ 1 ใน 4 ของประชากรจังหวัดนครศรีธรรมราช

ในปี พ.ศ.2543-2544 มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ได้ทำการศึกษาสังเคราะห์สถานการณ์ภาพองค์ความรู้พื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง โดยได้มีการนำเสนอเมื่อวันที่ 29-30 มีนาคม 2544 เนื่องโอกาสครบรอบ 10 ปี มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ซึ่งหลายฝ่ายที่เข้าร่วมได้เสนอปรับปรุงแนวทางการพัฒนาโดยเน้นแผนแม่บทการจัดการทรัพยากรน้ำและดิน การพัฒนาอาชีพโดยประชาชนมีส่วนร่วมเพื่อไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน อย่างไรก็ตามผลของการสังเคราะห์สถานการณ์ภาพองค์ความรู้จากเอกสารวิชาการที่สืบค้นได้ย่อมมีข้อจำกัดทั้งความครอบคลุมตรงประเด็นและทันสมัย จึงได้มีข้อเสนอแนะให้ทำการสำรวจข้อมูลปฐมภูมิเพื่อศึกษาลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการของประชาชนเพื่อการวิจัยและพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังขึ้นมาใหม่ เพื่อเติมภาพให้เต็มในส่วนที่การทบทวนเอกสารยังไม่สามารถให้คำตอบได้

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของประชาชนชุมชนเมืองในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
- 2.2 เพื่อทราบความต้องการของประชาชนชุมชนเมืองเพื่อการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
- 2.3 เพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหาของประชาชนชุมชนเมืองในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
- 2.4 เพื่อนำไปสู่แนวทางในการวิจัยและพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

3. ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) ในพื้นที่ 3 ชุมชนเมือง เขตลุ่มน้ำปากพนัง คือ เทศบาลเมืองปากพนัง เทศบาลตำบลหัวไทร เทศบาลตำบลเชียรใหญ่ และ 2 ชุมชนเมือง เขตต้นน้ำ คือ เทศบาลตำบลชะอวด และเทศบาลตำบลร่อนพิบูลย์ รวม 5 ชุมชนเมือง

4. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 4.1 ได้สภาพปัญหาของประชาชนกลุ่มชุมชนเมืองในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
- 4.2 ได้ความต้องการและแนวทางแก้ไขของประชาชนกลุ่มชุมชนเมืองในการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
- 4.3 ได้ลำดับความสำคัญของปัญหาของกลุ่มชุมชนเมืองในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
- 4.4 ได้แนวทางในการวิจัยและพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

บทที่ 2

บริบทของพื้นที่

1. ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่

ในอาณาบริเวณประมาณ 2 ล้านไร่ ครอบคลุมพื้นที่เขตปกครอง 10 อำเภอของจังหวัด นครศรีธรรมราช บางส่วนของจังหวัดพัทลุงและสงขลา เป็นอาณาบริเวณของกลุ่มน้ำปากพนัง พื้นที่ตอนบนของกลุ่มน้ำส่วนใหญ่เป็นเทือกเขา เนินเขา และพื้นที่ดอน สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 15-50 เมตร เป็นแหล่งต้นน้ำหลายสาขา ซึ่งไหลมารวมกันเป็นแม่น้ำปากพนัง ลำน้ำสาขาเหล่านั้น เช่น คลองลาไม ห้วยถ้ำพระ คลองกุ่ม คลองมือง คลองโคกยาง คลองเสาชิง คลองชะเมา คลองบางไทร เป็นต้น ถัดจากพื้นที่ตอนบนซึ่งเป็นที่สูงและลูกคลื่นลอนลาด จะเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำผืนใหญ่ที่เรียกว่า " พรุ " ประกอบด้วยพรุควนเคร็งทางทิศใต้ พรุคลองคิงตอนกลาง และพรุดอนทรายทางทิศเหนือ เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำพื้นที่รับน้ำผืนใหญ่ เนื้อที่รวมกันประมาณ 2 แสนไร่ ในแนวเดียวกันกับกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและทะเลน้อย ต่อเนื่องไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นแนวนานกับเทือกเขานครศรีธรรมราช (เทือกเขาหลวงอันเป็นแหล่งต้นน้ำ) ในเขตอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ถัดจากพื้นที่พรุเป็นแนวสันทราย (หาดทรายโบราณ) ทอดตัวยาวแนวเหนือจรดใต้ ที่เรียกว่าแนวสันทรายเขียวใหญ่ ถัดออกไปทางทิศตะวันออกจะเป็นพื้นที่ลุ่มมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 5-10 เมตร ต่อเนื่องไปจนเป็นที่ลุ่มชายฝั่งทะเล บริเวณอ่าวปากพนังเป็นพื้นที่ป่าชายเลนผืนใหญ่มีพื้นที่ประมาณ 50,000 ไร่ ในส่วนของอ่าวปากพนังมีเนื้อที่ประมาณ 80,000 ไร่ เป็นอ่าวตื้น ลึกประมาณ 1.5 เมตร มีร่องน้ำตรงกลางลึกประมาณ 5 เมตร ใช้ในการเดินเรือ ที่เหลือเป็นพื้นที่ชายเลนที่กว้างใหญ่ กรมพัฒนาที่ดินได้แบ่งพื้นที่กลุ่มน้ำปากพนังตามศักยภาพเป็น 6 เขตพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ที่มีศักยภาพในการทำนาประมาณ 1 ล้านไร่ พื้นที่การปลูกพืชยืนต้นประมาณ 3 แสนไร่ พื้นที่นาเกลือเค็มประมาณ 1 แสนไร่ พื้นที่เขตปรับสภาพนาเกลือประมาณ 5 หมื่นไร่ พื้นที่เขตอนุรักษ์ประมาณ 3.6 แสนไร่ และเขตพื้นที่อื่นๆ ประมาณ 3 หมื่นไร่

แม่น้ำปากพนังเป็นแหล่งน้ำผิวดินที่สำคัญของพื้นที่ โดยมีต้นน้ำเกิดจากควนหินแก้วและควนหินแท่นซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาบรรทัด แม่น้ำไหลจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือผ่านอำเภอชะอวด อำเภอเขียวใหญ่ และอำเภอปากพนัง ลงสู่อ่าวปากพนัง บริเวณบ้านปากน้ำ อำเภอปากพนัง ความยาวจากต้นน้ำถึงจุดที่ไหลลงอ่าวประมาณ 147 กิโลเมตร รวมพื้นที่รับน้ำทั้งหมดประมาณ 3,000 ตารางกิโลเมตร

ลักษณะภูมิอากาศของพื้นที่ มี 2 ฤดู คือ ฤดูฝน ได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงกันยายนซึ่งเป็นช่วงที่ฝนตกไม่ชุกมากนัก ตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงมกราคม เป็นช่วงที่ฝนตกหนักซึ่งได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 2,373 มิลลิเมตรต่อปี การกระจายไม่เท่ากันตลอดปี ช่วงลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ 3 เดือน มีปริมาณน้ำฝนรวมประมาณ 1,000 มิลลิเมตร เกือบครึ่งหนึ่งของปริมาณฝนตลอดทั้งปี อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 27.2 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ย 80 เปอร์เซ็นต์

2. ลักษณะของสังคม

ประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังประมาณ 6 แสนคน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ปกรณวง 10 อำเภอของจังหวัดนครศรีธรรมราชประมาณ 1 แสนครัวเรือน ขนาดครัวเรือนมีสมาชิกเฉลี่ย 5 คนต่อครัวเรือน ความหนาแน่นของประชากร 184 คนต่อตารางกิโลเมตร ประกอบอาชีพหลักด้านเกษตรกรรมในพื้นที่ 1.3 ล้านไร่ หรือร้อยละ 67 ของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด สำหรับชาวนามีพื้นที่ทำกินเฉลี่ย 15 ไร่ต่อครัวเรือน ในพื้นที่เกษตรกรรม 1.3 ล้านไร่ เป็นที่นาประมาณ 7 แสนไร่ คิดเป็นร้อยละ 52 ประชาชนในพื้นที่อำเภอร่อนพิบูลย์และอำเภอชะอวดประกอบอาชีพสวนยางพารา ในพื้นที่ดอน ที่ลุ่มและภูเขา นอกจากยางพารายังปลูกไม้ผลจำพวกทุเรียน มังคุด เงาะ กัลล้วย และอื่นๆ อีกหลายชนิด นอกจากนี้ประชากรยังประกอบอาชีพปลูกพืชไร่และพืชผักจำพวก ถั่วเขียว พริก ข้าวโพดฝักอ่อน คะน้า กวางตุ้ง แตงกวา ถั่วฝักยาว และมันเทศ สำหรับอาชีพเลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่เป็นโค กระบือ สุกร ไก่ และเป็ด

การเลี้ยงกุ้งกุลาดำเริ่มจากความต้องการส่งออกสูงในปี 2535 จึงให้มีการขยายพื้นที่เลี้ยงกุ้งจำนวนมาก ทั้งพื้นที่รายรอบชายฝั่งทะเลแถบอำเภอหัวไทรและปากพนัง พื้นที่ป่าชายเลนเขตอำเภอปากพนังและอำเภอเมือง ตลอดจนมีการบุกเบิกเลี้ยงกุ้งกุลาดำในบริเวณ 2 ฝั่งของแม่น้ำปากพนัง รุกเข้าไปในเขตพื้นที่ดอนในของลุ่มน้ำ เช่น ในปี 2540 มีการขยายพื้นที่เลี้ยงไปถึงอำเภอชะอวด รวมพื้นที่เลี้ยงกุ้งทั้งพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังประมาณ 1 แสนไร่ ซึ่งยังคงมีการเพาะเลี้ยงกุ้งจริงๆ ประมาณ ร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งหมด ที่เหลือถูกปล่อยทิ้งร้างทั้งในเขตพื้นที่น้ำจืดและเขตพื้นที่น้ำเค็ม

3. จุดเน้นการพัฒนาที่ผ่านมา

3.1 การพัฒนาแหล่งน้ำและระบบส่งน้ำ

โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังได้เริ่มพัฒนาแหล่งน้ำและระบบส่งน้ำเพื่อการเกษตร โดยเฉพาะเพื่อการอุปโภคบริโภคเป็นหลัก เช่น โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาปากพนังเพื่อการเก็บกักน้ำจืดและป้องกันน้ำเค็มในพื้นที่ตอนล่างของลุ่มน้ำ ครอบคลุมอำเภอปากพนัง เชียรใหญ่ และชะอวด พื้นที่ 1.2 ล้านไร่ โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำใส บ้านวังหอน ตำบลวังอ่าง ความจุ 80 ล้านลูกบาศก์เมตร สร้างเสร็จในปี 2539 ครอบคลุมพื้นที่ได้รับประโยชน์ประมาณ 5 หมื่นไร่ โครงการเสาะงเป็นเหมือนฝายที่ บ้านสอ ตำบลขุนทะเล อำเภอลานสกา พื้นที่ในลุ่มน้ำปากพนังได้รับประโยชน์ประมาณ 1 หมื่นไร่ โครงการชลประทานขนาดเล็ก 50 โครงการ โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน 7 แห่ง พื้นที่ได้รับประโยชน์ 1 หมื่นไร่ ทั้งหมดเป็นโครงการที่ได้ดำเนินแล้วเสร็จมาแต่เดิม ต่อมากรมชลประทานวางแผนพัฒนาปรับปรุงโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาปากพนัง เป็น 2 ระยะ กล่าวคือ ระยะแรก จะทำการขุดลอกคลองธรรมชาติในลุ่มน้ำปากพนังเพื่อระบายน้ำและส่งน้ำให้ได้มากขึ้น พร้อมทั้งก่อสร้างประตูน้ำปิดปากคลองเพื่อเก็บกักน้ำจืดและป้องกันน้ำเค็ม รวมถึงการขุดลอกคลองชะอวด-แพรกเมือง เพื่อผันน้ำหาลากลงทะเล ขุดลอกคลองบ่อคนที และคลองหน้าโกฏี เพื่อผันน้ำจากคลองหัวไทรลงสู่ทะเล ระยะที่สอง ทำการก่อสร้างประตูระบายน้ำปากพนังเพื่อเก็บกักน้ำจืดและป้องกันการรุกล้ำของน้ำเค็ม พร้อมกับคลองระบายน้ำอุกเจินลงสู่ทะเลซึ่งได้ดำเนินการแล้วเสร็จปิดประตูระบายน้ำปากพนัง (อุทกวิทยา ประสิทธิ์) ครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2542

นอกจากอาชีพเลี้ยงกุ้งกุลาดำแล้วประชาชนแถบชายฝั่งทะเลและในลำน้ำยังประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เพาะเลี้ยงชายฝั่ง และประมงทะเล คิดถว้เฉลี่ยรายได้ต่อครัวเรือนของเกษตรกรในลุ่มน้ำปากพนังประมาณ 25,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี

เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นชาวลุ่มน้ำปากพนังมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับการแสดงออกบางอย่างที่บ่งบอกถึงความเป็นลักษณะเฉพาะพื้นที่ภาคใต้ เช่น ศิลปะพื้นบ้าน มโนราห์ หนังตะลุง เพลงบอก การพบปะสนทนาในแวดวงเพื่อนพ้องตามร้านน้ำชาในหมู่บ้าน การเล่นการพนัน วัวชน ไก่ชน สลากกินรวบ ประเพณีที่สืบทอดทางวัฒนธรรมและศาสนาบางอย่างก็คล้ายคลึงกับคนไทยพุทธถิ่นอื่นๆ เช่น งานทอดกฐิน งานสงกรานต์ บางอย่างก็มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เช่น เทศกาลงานสารทเดือนสิบ ซึ่งส่วนหนึ่งยังแฝงไว้ซึ่งลัทธิบูชาบรรพบุรุษตลอดจนการรวมญาติ

จากสภาพทางภูมิณีที่เป็นลุ่มน้ำ มีน้ำท่วมขังในฤดูฝนนานหลายเดือน ส่วนในฤดูแล้งเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายนจะอยู่ในสภาพขาดแคลนน้ำจืด จึงไม่น่าแปลกใจที่พื้นที่นี้อัตราป่วย

ด้วยโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันในเขตลุ่มน้ำสูงกว่าอัตราป่วยเฉลี่ยของระดับประเทศตลอดมา เท่าที่มีการเก็บรายงานมาตั้งแต่ ปี 2527-2541 ทั้งๆ ที่ประชากรมีพฤติกรรมสุขภาพเกี่ยวกับอนามัยส่วนบุคคลค่อนข้างดี จากการสำรวจในปี 2537 พบว่าประชาชนชื่อน้ำดื่มในฤดูแล้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ทำนาทุ่งจะขาดแคลนแหล่งเก็บกักน้ำจึงต้องชื่อน้ำดื่ม แม้แต่ตัวอย่างจากน้ำฝนที่ประชาชนเก็บกักไว้ก็มีการปนเปื้อนจุลินทรีย์ในสัดส่วนที่สูงเนื่องจากภาชนะไม่สะอาด

วัตถุประสงค์หลักของโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ การช่วยบรรเทาอุทกภัยในพื้นที่ 4 แสนไร่ ส่งน้ำจืดเพื่อการเกษตรในฤดูแล้งในพื้นที่ 2 แสนไร่ และช่วยให้มีน้ำสมบุรณ์ในฤดูฝนในพื้นที่ 4.8 แสนไร่ รวมทั้งเพื่อป้องกันน้ำเค็มไม่ให้ไหลเข้ามาในคลองสาขาของพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังซึ่งมีพื้นที่ต่ำกว่าระดับน้ำทะเล

3.2 ผลกระทบจากการปิดประตูระบายน้ำ

จากการปิดประตูระบายน้ำปากพนัง ครั้งแรกเมื่อ 1 ตุลาคม 2542 ต่อมาเวลาไม่นานในปลายเดือนธันวาคม 2542 เกิดน้ำท่วมตลาดปากพนัง และระยะต่อมาน้ำไม่หมุนเวียนเกิดการหมักหมม น้ำเน่าเสีย น้ำท่วมขัง กระทบต่อการเพาะเลี้ยงกุ้ง ตลอดจนทำให้สัตว์น้ำในลุ่มน้ำปากพนังสูญพันธุ์ไปประมาณ 96 ชนิด

ภาพที่ 1 แม่น้ำปากพนัง สายน้ำแห่งชีวิต

ภาพที่ 2 สภาพวิถีชีวิตชุมชนเมืองปากพนัง
ผูกพันและพึ่งพิงสายน้ำ

ภาพที่ 3 น้ำกินน้ำใช้ปัญหาสำคัญของชุมชนเมือง

ภาพที่ 4 ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในลุ่มน้ำ

ภาพที่ 5 โรงงานปลาป่นริมแม่น้ำปากพนัง
แหล่งกำเนิดมลพิษทางอากาศ

ภาพที่ 6-7 ขยะและน้ำเสีย ปัญหาที่รอ การจัดการร่วมกันของชุมชน

ภาพที่ 8 ชุมชนแออัดในเมืองปากพนัง

ภาพที่ 9 ชนบทเหลือแต่คนแก่และเด็ก
วัยหนุ่มสาวไปหาทำงานในเมือง

ภาพที่ 10 วิทยากรชี้แจงเป้าหมายในการจัด
เวทีสนทนากลุ่ม

ภาพที่ 11 ผู้เข้าร่วมเวทีช่วยกันระดมความคิดเห็นต่อ
ปัญหา แนวทางแก้ไข และความต้องการ

บทที่ 3

วิธีการศึกษา

1. กรอบภูมิศาสตร์และประชากร

เพื่อให้ได้ลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องของประชาชนกลุ่มชุมชนเมือง นำไปสู่การวิจัยและพัฒนา คณะผู้ศึกษาได้ร่วมกันกำหนดกรอบพื้นที่และประชากรกลุ่มชุมชนเมืองในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ตามลักษณะพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เป็น 2 กลุ่ม คือ ชุมชนเมืองต้นน้ำ และชุมชนเมืองในลุ่มน้ำ โดยคัดเลือกตัวแทนชุมชนของเทศบาลตำบลชะอวดและชุมชนเทศบาลตำบลร่อนพิบูลย์เป็นตัวแทนชุมชนเมืองต้นน้ำ ตัวแทนชุมชนเทศบาลเมืองปากพนัง เทศบาลตำบลหัวไทร และเทศบาลตำบลเชียรใหญ่ เป็นตัวแทนชุมชนเมืองลุ่มน้ำ รวมทั้งหมด 5 ชุมชน

2. วิธีการเก็บข้อมูล

2.1 กระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ในการจัดเวทีสนทนากลุ่ม ตัวแทนชุมชนจะร่วมกันระดมความคิดเห็น โดยมีการบันทึกเทป และจดบันทึก เพื่อรวบรวมข้อมูลทั้งหมด

2.2 ผู้ให้ข้อมูลหลักในเวทีสนทนากลุ่ม

ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) จะคัดเลือกโดยเจาะจงตัวแทนชุมชนที่มาจากสมาชิกสภาเทศบาล เทศมนตรี ข้าราชการ อาสาสมัครสาธารณสุข ผู้นำชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน ชมรมผู้สูงอายุ แม่บ้าน และประชาชนทั่วไป จำนวนเวทีละ 15-20 คน ทั้งหมด 5 เวที โดยมีการเตรียมกลุ่มล่วงหน้า 1 เดือน ด้วยการเดินทางไปพบปะขอรายชื่อจากนายกเทศมนตรี ผู้นำชุมชน และเครือข่ายองค์กร ทำหนังสือเชิญผู้ให้ข้อมูลหลักโดยตรงทุกคน รวม 5 เวที ซึ่งมีผู้เข้าร่วมเวทีสนทนาทั้งหมด 71 คน

2.3 ประเด็นข้อคำถามและการอบรมทักษะนักวิจัย

ทีมนักวิจัยได้ร่วมกันระดมความคิด เพื่อพัฒนากรอบในการสนทนากลุ่ม ตั้งโจทย์ข้อคำถามหลัก เรียนรู้แนวคิด วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จากการอบรมเชิงปฏิบัติการภาคสนามที่มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ได้จัดให้ก่อนลงภาคสนามจริง โดยมีคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม ดังต่อไปนี้

2.3.1 คุณภาพชีวิตคืออะไร (ใช้เวลา 1 ชั่วโมง)

- 2.3.2 เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากอดีตสู่ปัจจุบันเป็นอย่างไรบ้าง (ใช้เวลา 1.30 ชั่วโมง)
- 2.3.3 อยากเห็นชีวิตและชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด (ใช้เวลา 1.30 ชั่วโมง)
- 2.3.4 ทำอย่างไรจึงจะไปสู่สิ่งที่คาดหวังไว้ ใช้เวลา (1.30 ชั่วโมง)

2.4 กระบวนการสะท้อนข้อมูล

ในเวทีสนทนากลุ่มแต่ละกลุ่มจะมีสมาชิกประมาณ 9-16 คน (จากเวทีสนทนากลุ่มจริง) นักวิจัยทำหน้าที่เป็นวิทยากรกลุ่ม (Facilitator) ผู้จัดบันทึกข้อมูล และผู้ช่วยเขียนแผนที่ความคิด มีการบันทึกเทป วิทยากรกลุ่มจะแจ้งวัตถุประสงค์ ดำเนินการประชุมแบบสร้างสรรค์ โดยให้ผู้ร่วมเข้าประชุมแนะนำตัวเอง เลือกประธานกลุ่ม เลขานุการ และผู้จับเวลา จากนั้นก็แจ้งคำถามให้กลุ่มรับทราบ และมอบหมายให้ประธานกลุ่มดำเนินการสนทนาจนได้ความคิดเห็นและข้อเท็จจริงจากกลุ่ม ซึ่งใช้เทคนิคบัตรคำ กจรวาดภาพ และการทำแผนที่ความคิดเพื่อการสะท้อน วิเคราะห์ สังเคราะห์ และบันทึกข้อมูล เมื่อจบกระบวนการแต่ละคำถาม ตัวแทนกลุ่มนำเสนอต่อเวทีรวม (2-3 กลุ่ม) พร้อมทั้งให้สมาชิกอภิปรายเพิ่มเติม เพื่อความถูกต้องชัดเจนในขั้นสุดท้ายเป็นความคิดเห็นเอกฉันท์

2.5 วิธีการบันทึกข้อมูล

- 2.5.1 บันทึกของนักวิจัยประจำกลุ่มสนทนา
- 2.5.2 บัตรคำของผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มสนทนา
- 2.5.3 แผนที่ความคิดของกลุ่ม
- 2.5.4 เทปบันทึกเสียง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

- 3.1 สร้างตารางวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการศึกษาประเด็นร่วมระหว่างชุมชนทั้ง 5 ชุมชน
- 3.2 จัดลำดับความสำคัญของปัญหาโดยวิเคราะห์จาก
 - 3.2.1 ประเด็นร่วมระหว่างชุมชน
 - 3.2.2 ความเป็นเอกฉันท์ของความคิดเห็น ต่อประเด็นปัญหานั้นในเวทีสนทนากลุ่ม
 - 3.2.3 เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์หรือแผนงานในโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังที่ดำเนินการอยู่
 - 3.2.4 นักวิจัยทุกคนมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลและการเขียนรายงาน

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการจัดเวทีสนทนากลุ่มชุมชนเมืองในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังทั้ง 5 ชุมชน มีตัวแทนชุมชนเข้าร่วมทั้งหมด 71 คน มาจากสมาชิกสภาเทศบาล ผู้บริหารเทศบาล สมาชิกสภาจังหวัด ผู้นำชุมชนในเขตเทศบาล ข้าราชการ พ่อค้า ผู้ประกอบการ อาสาสมัคร แม่บ้าน สมาชิกองค์กรพัฒนาเอกชนและประชาชนทั่วไป ใช้เวลาสนทนากลุ่มย่อย 1 วัน พร้อมทั้งนำเสนอและอภิปรายเพิ่มเติมเพื่อหาคำตอบจาก 4 ข้อคำถามหลัก ได้แก่ คุณภาพชีวิตคืออะไร เห็นการเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบันไปในทิศทางใด อยากเห็นการเปลี่ยนแปลงในชีวิตและชุมชนเป็นอย่างไร ต้องทำอย่างไรจึงจะนำไปสู่สิ่งที่คาดหวังนั้น ทั้ง 5 กลุ่มชุมชนเมืองได้สะท้อนข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ความต้องการ ตลอดจนข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชน ครอบคลุมสภาพปัญหา ความต้องการ แนวทางการพัฒนา ของทั้ง 5 ชุมชน โดยมีประเด็นร่วมกันเป็นส่วนใหญ่ มีประเด็นเฉพาะพื้นที่บ้างบางประเด็นไม่มากนัก ซึ่งสามารถประมวลผลสังเคราะห์ให้เห็นภาพของชุมชนเมืองในลุ่มน้ำปากพนังทั้ง 5 ชุมชน แยกตามข้อคำถามได้ดังต่อไปนี้

1. สภาพปัญหา

ความคิดเห็นเกี่ยวกับ **คุณภาพชีวิต** โดยสรุปกลุ่มสนทนามีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันโดยให้ความสำคัญต่อสุขภาพของบุคคลเป็นประการแรก ให้น้ำหนักความสำคัญเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของครอบครัว ทั้งในด้านการเลี้ยงดู การอบรมกล่อมเกลา ตลอดจนปลูกฝังถ่ายทอด และให้การศึกษา ประการถัดมาเป็นบทบาทของชุมชนอย่างให้นิยามกันในปัจจุบันว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นที่บทบาทของผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับการมีรายได้ที่ดี มีงานทำ มีเศรษฐกิจที่ดี การศึกษาที่ดี การเมืองที่ดี สังคมที่ดี สิ่งแวดล้อมที่สมดุล และทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และทุกกลุ่มให้ความสำคัญกับการมีศาสนา การปฏิบัติตามประเพณีอันดีงาม การให้ความเคารพผู้ใหญ่ อันอาจสังเคราะห์เข้าในด้านความมีคุณภาพชีวิตหรือสุขภาวะด้านจิตวิญญาณหรือสุขภาพทางปัญญา ตามคำศัพท์ทางวิชาการที่ใช้กันอยู่นั่นเอง

ความเป็นมาของชุมชนเมือง จากข้อคำถาม “ เห็นการเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบันอย่างไรบ้าง ” เป็นคำถามที่กล่าวไม่เจาะจง บางกลุ่ม เช่น กลุ่มชุมชนเทศบาลหัวไทร จะมีผู้อาวุโสสองท่านผลัดกันเล่าเรื่องราวในอดีตและปัจจุบันให้แก่สมาชิกร่วมกันซักถามเพิ่มเติมบางกลุ่มก็

เสนอในรูปแบบของการเขียนบัตรคำ ในที่สุดสังเคราะห์รวมกันเป็น Time Line บนแผ่นฟลิค บางกลุ่มสรุปเป็นหัวข้อและอธิบายด้วยประโยคหรือวลี โดยสรุปจนได้ภาพพัฒนาการความเป็นมาของชุมชนเมือง จากอดีตสู่ปัจจุบันร่วมกันทั้ง 5 ชุมชน (ต่างกรอบเวลาและพื้นที่กัน) โดยในด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพนั้นเกือบทุกชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งแวดล้อมที่ดีมาสู่สิ่งแวดล้อมที่เสียทั้งน้ำเสีย ขยะตกค้าง เสียงดัง และอากาศเสียจากยานพาหนะ ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย และเสื่อมโทรมลง ทั้งป่าชายเลน ป่าต้นน้ำ สัตว์น้ำลดน้อยลง สูญพันธุ์ ลำคลองตื้นเขิน ตลอดจนมีสารพิษปนเปื้อนในดินและน้ำใต้ดิน (สารหนู ; ร่อนพิบูลย์) ด้านครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวใหญ่มาสู่ครอบครัวขนาดเล็ก ด้านชุมชนและสังคมเปลี่ยนแปลงจากชุมชนเครือญาติมาสู่ชุมชนเมืองแบบตัวใครตัวมัน การคมนาคมขนส่งในอดีตใช้ทางน้ำเป็นหลัก ปัจจุบันใช้ถนนเป็นหลัก สะดวกรวดเร็วแต่คุณภาพยังไม่ได้เท่าที่ควรและที่ตามมาก็คือทำให้มีคนประสบอุบัติเหตุเสียชีวิตก่อนเวลาอันสมควรมากกว่าในอดีต ในด้านผู้นำชุมชนและผู้นำทางการเมืองนั้นในอดีตผู้นำสร้างบารมีเพื่อให้ชาวบ้านยอมรับ แต่นักการเมืองในปัจจุบันส่วนหนึ่งได้ตำแหน่งหน้าที่มาด้วยการซื้อเสียง จากอดีตมีเพียงอาชีพเกษตร ทำนา ทำสวน ค้าขายเพียงไม่กี่อาชีพ ในปัจจุบันมีอาชีพหลากหลายมากขึ้นแต่ดูเหมือนมีความไม่แน่นอนในเรื่องรายได้และอาชีพมากกว่าเมื่ออดีต คนมีการศึกษามากขึ้นกว่าในอดีตในขณะที่ปัญหาก็มีมากกว่าในอดีตด้วย เช่น การว่างงาน อาชญากรรม ลักขโมย ในบางกรณีเกิดกลุ่มนอกกฎหมาย การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น เด็กและวัยรุ่นเลียนแบบพฤติกรรมจากโฆษณาและสื่อมวลชน ปัญหาครอบครัวแตกแยก ในด้านบริการสาธารณสุขูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปาไม่ทั่วถึง ทางระบายน้ำไม่เพียงพอทำให้เกิดน้ำท่วมขัง ขาดแคลนโทรศัพท์ น้ำประปาไม่มีคุณภาพ ตลอดจนค่าบริการสาธารณสุขูปโภคแพง

ในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เลวลง ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ครอบครัวแตกแยก ชุมชนไม่เข้มแข็ง สังคมมีปัญหาเรื้อรังทางการเมืองที่ยังไม่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาความต้องการของประชาชน เข้าทำนองครอบครัว ชุมชน สิ่งแวดล้อมและสังคมวิกฤติ แต่ก็เริ่มเกิดโอกาสที่ดีหลายประการ เช่น การกระจายโอกาสทางการศึกษา มีการจัดตั้งกลุ่ม มีเครือข่ายชุมชน มีกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในบางพื้นที่บางชุมชนมีการจัดการขยะที่ดี ระบบราชการมีการตรวจสอบมีความโปร่งใสมากขึ้น มีการกระจายอำนาจทางการเมือง มีหลักประกันสุขภาพ มีโครงการส่งเสริมสุขภาพ เช่น การออกกำลังกาย มีการส่งเสริมแพทย์แผนไทย เป็นต้น โดยภาพรวมทั้ง 5 ชุมชนได้สะท้อนทั้งวิกฤตและโอกาส ด้านสังคมและเศรษฐกิจดูเหมือนจะเกิดปัญหากระทบต่อชีวิตของชาวชุมชนเมืองทั้ง 5 ชุมชนเป็นภาวะวิกฤติ ด้านการเมือง การศึกษาและสาธารณสุข ดูเหมือนจะพัฒนาไปในทิศทางที่น่าโอกาสใหม่ๆ มาสู่ชีวิตของชาวชุมชนเมืองในด้านหนึ่ง ในขณะที่อีกด้าน

หนึ่งสร้างปัญหาใหม่ เช่น การเมืองมีการซื้อเสียง การศึกษาและสาธารณสุขไม่สะท้อนความต้องการของชุมชน ภาพด้านวิกฤตที่ชัดเจน ได้แก่ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งทรัพยากรในน้ำ ป่าชายเลน ป่าบก ป่าต้นน้ำ ภาวะเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ น้ำเสียจากชุมชน และจากการเลี้ยงกุ้งที่ยังไม่ผ่านการบำบัดถูกปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ ทั้งในแม่น้ำ ปากพนัง ลำคลองสาขา และคลองชะอวด ชยะในเขตชุมชนเมืองยังมีการจัดการได้ไม่ดี ลำคลองในชุมชนเมืองมีประชาชนรูก้ำ กีดขวาง และตื้นเขิน เสียงดังจากยานพาหนะในเขตชุมชนเมือง ตลอดจนปัญหาน้ำประปาขาดแคลนและด้อยคุณภาพ คงเป็นปัญหาที่ดำรงอยู่ทุกชุมชนเมืองที่ศึกษาในภาพรวม

จากเวทีสนทนากลุ่มสามารถสรุปประเด็นปัญหาสำคัญ ดังต่อไปนี้

1.1 **ปัญหาครอบครัว** ทุกชุมชนสะท้อนสภาพครอบครัวมีปัญหาจากทุกเวที มีน้ำหนักร้อยในลำดับต้นๆ ของการเปลี่ยนแปลงด้านลบในชุมชน บางเวทีมีการสนทนาลงในรายละเอียดถึงสภาพของปัญหาและตัวอย่างพฤติกรรมที่เป็นปัญหา อย่างไรก็ตามในเวทียังพูดถึงสาเหตุของปัญหาไม่มากนัก ตัวอย่างเช่น ครอบครัวแตกแยก เด็กขาดที่พึ่ง ครอบครัวไม่ได้เกิดจากความรัก พ่อแม่ไม่มีเวลาให้ ลูกโกหกพ่อแม่ เป็นต้น

1.2 **ปัญหาสังคม** จาก 5 เวทีชุมชนเมืองสะท้อนปัญหาสังคมพอให้เห็นสภาพสังคมได้ว่ามีภาวะวิกฤตอยู่ไม่น้อย ผู้ศึกษาขอจัดกลุ่มสะท้อนออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้

1) **ด้านการเมืองและภาครัฐ** ผู้ให้ข้อมูลได้สะท้อนภาพการเมือง (ท้องถิ่น) ที่ไม่เป็นธรรมเช่น บอกว่า การเมืองมักใช้เงิน กกด.ไม่เป็นกลาง ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการเสนอโครงการ มีการซื้อสิทธิ์ขายเสียง มีการทุจริตคอร์รัปชัน

2) **ด้านระบบสาธารณูปโภค** น้ำประปาไม่มีคุณภาพ ปริมาณไม่เพียงพอ ขาดแคลนน้ำสะอาดสำหรับอุปโภคบริโภค เป็นเสียงสะท้อนจาก 3 ใน 5 เวทีชุมชนเมือง ไฟฟ้าและโทรศัพท์ไม่ทั่วถึง ตลอดจนค่าไฟฟ้าและค่าน้ำประปาแพง ท่อระบายน้ำไม่เพียงพอทำให้เกิดน้ำท่วมขังและภัยจากการจลาจลมากขึ้น

3) **ด้านอาชญากรรม** ปัญหาหลักขโมย ยาเสพติด อบายมุข และการพนัน เชื่อได้ว่ายังคงมีอยู่ทุกชุมทั้ง 5 ชุมชน จากเสียงสะท้อนประสานเสียงจากเวทีทั้งหมด

4) **ด้านค่านิยมและพฤติกรรมบุคคล** บุคคลมีความฟุ้งเฟ้อเลียนแบบสื่อ ไม่อ่อนน้อม ไม่รักบ้านเกิด ไม่มีสัมมาคารวะ เห็นแก่ตัว ขาดความไว้ใจ มีค่านิยมอยู่ก่อนแต่ง มีการฆ่าตัวตายหนีหนี้สิน หน่วยงานรัฐไม่ส่งเสริมศาสนาและวัฒนธรรม

1.3 ปัญหาเศรษฐกิจ

- 1) ปัญหาการมีงานทำและการว่างงาน อาชีพประมงและนาุ้งประสพการขาดทุน สภาพการว่างงานการย้ายถิ่นของแรงงานหนุ่มสาว ได้รับการสะท้อนจาก 4 ใน 5 ชุมชนเมือง ยกเว้นชุมชนชะอวด
- 2) ปัญหาการครองชีพ สินค้าแพงขึ้น วัตถุดิบมีราคาสูงขึ้น รายได้ลดลง ขาดรายได้ และค้าขายไม่ดี
- 3) ปัญหาผลผลิตทางการเกษตร ราคาตกต่ำ ขายยาก
- 4) ปัญหาหนี้สิน ประชาชนมีหนี้สินมากขึ้น บางส่วนไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง

1.4 ปัญหาด้านการศึกษา

- 1) โอกาสทางการศึกษา ขาดความเสมอภาคทางการศึกษา สถานที่เรียนอยู่ไกลชุมชน ไม่มีสถานศึกษาใกล้บ้าน โรงเรียนถูกยุบเนื่องจากนักเรียนน้อยลง ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาเพิ่มขึ้น
- 2) หลักสูตรการศึกษา ขาดหลักสูตรที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตท้องถิ่น
- 3) ปัญหาการศึกษาด้านอื่น ๆ บุคลากรขาดจรรยาบรรณ ศีลธรรมถดถอย

1.5 ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

- 1) น้ำ แหล่งน้ำและทางน้ำ มีปัญหาด้านคุณภาพน้ำ เกิดน้ำเน่าเสียในชุมชน ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปากน้ำ แม่น้ำตอนบนตื้นเขิน ฤดูฝนน้ำไม่ไหลไม่ถ่ายเทเนื่องจากปิดประตูระบายน้ำ ลำคลองตื้นเขิน ผักตบชวามากขึ้น มีการบุกรุกแม่น้ำลำคลองเพื่อใช้เป็นที่พักอาศัยมากขึ้น การแบ่งโซนน้ำจืดน้ำเค็มนำไปสู่การขัดแย้งแย่งน้ำใช้และปล่อยน้ำเสีย การตกค้างของน้ำเค็มในเขตน้ำจืด และขาดแคลนน้ำสำหรับการเพาะปลูก
- 2) ทรัพยากรธรรมชาติ มีการตัดไม้ทำลายป่าทั้งป่าชายเลนและป่าบก ทำให้พื้นที่ป่าลดลง ปลาและสัตว์น้ำลดจำนวนลงและสูญพันธุ์ สัตว์ป่าสูญพันธุ์ ภาครัฐไม่จริงจังในการดูแลปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 3) ปัญหาขยะ มีขยะโฟมจากเรือประมง และบางเทศบาลไม่มีที่ทิ้งขยะ (เทศบาลร่อนพิบูลย์)
- 4) ปัญหามลพิษทางอากาศ เสีย และกลิ่น เวทีเทศบาลปากพนังสะท้อนเรื่องฝุ่นละออง อากาศเสียและกลิ่นรบกวนในชุมชนเช่นเดียวกับในชุมชนเทศบาลชะอวด มีอากาศเสียและเสียงดังจากยานพาหนะ โดยที่ชุมชนเทศบาลตำบลหัวไทรบอกว่าเกิดเสียงดังจากรถจักรยานยนต์ซึ่ง

2. ลำดับความสำคัญของปัญหา

จากการศึกษาครั้งนี้ผู้จัดไม่ได้ใช้การลงคะแนนเพื่อจัดลำดับความสำคัญของแต่ละปัญหาของแต่ละเวที หากใช้ตารางการวิเคราะห์แต่ละประเด็นปัญหาเพื่อดูความซ้ำและความถี่ของการสะท้อนปัญหาเป็นวิธีการจัดลำดับความสำคัญ ประกอบกับดูความเป็นเอกฉันท์จากเวทีสนทนากลุ่ม และวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาผู้นำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มาประกอบเพื่อให้ผู้นำนักความสำคัญของปัญหา ปัญหาที่ประชาชนให้ข้อมูลในเวทีสัมมนากลุ่มสะท้อนตรงกันทุกเวที ในแต่ละเวทีถกประเด็นนั้นโดยเห็นพ้องเอกฉันท์ และเป็นประเด็นปัญหาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง จะจัดเป็นปัญหาที่สำคัญสูงสุด ปัญหาใดมี 2 องค์ประกอบแรกจัดลำดับความสำคัญรองลงมาตามลำดับ โดยให้นักวิจัยในทีมได้อ่านบททวนและอภิปรายเพิ่มเติมก่อนที่จะสรุปรายงานขั้นสุดท้าย

2.1 ปัญหาการขาดแคลนน้ำสะอาดสำหรับอุปโภคบริโภค

ชุมชนเมืองปากพนัง ชะอวด และร่อนพิบูลย์ มีความเห็นพ้องต้องกัน ในแต่ละเวทีมีความเห็นเป็นเอกฉันท์เกี่ยวกับการขาดแคลนน้ำสะอาดเพื่อการอุปโภคบริโภค กล่าวโดยพื้นที่อำเภอปากพนังและชะอวดน้ำประปาไม่มีคุณภาพ ส่วนปริมาณความครอบคลุมนั้นการบริการน้ำไม่ครอบคลุมทั้ง 3 ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ร่อนพิบูลย์ยังประสบปัญหาน้ำป้อนต้นบ้นเบื่อนสารหนู ซึ่งเป็นพื้นที่ของปัญหาที่คุกคามต่อสุขภาพประชากรมากในตำบลร่อนพิบูลย์ ในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ของโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังนั้น เพื่อจัดหาสำหรับอุปโภคบริโภค การขาดแคลนน้ำสะอาดสำหรับการอุปโภคบริโภคจึงเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงจึงมีความสำคัญเป็นอันดับที่ 1

2.2 ปัญหาน้ำเสีย

จากชุมชนและจากนาทุ่ง จากการปิดประตูระบายน้ำ ทั้ง 5 เวทีชุมชนเมืองสะท้อนเรื่องปัญหาน้ำเสีย 4 ชุมชน พร้อมกับเรียกร้องให้มีการสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียชุมชน ตลอดจนการบำบัดน้ำเสียจากนาทุ่งก่อนการปล่อยลงสู่สิ่งแวดล้อม เวทีชุมชนเมืองปากพนังต้องการมีส่วนร่วมในการเปิดปิด ประตูระบายน้ำของโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งเป็นการนำเอาเทคโนโลยีมาจัดการระบบนิเวศขนาดใหญ่ กรณีนี้เกิดคำถามจากประชาชนผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องต้องการที่จะศึกษาเพื่อนำไปสู่ความกระจ่างและการแก้ปัญหาาร่วมกัน จึงจัดให้ปัญหาที่มีความสำคัญเป็นอันดับ 2

2.3 ปัญหาน้ำท่วม

เวทีชุมชนเมืองปากพนังและชะอวดสะท้อนเรื่องปัญหาน้ำท่วมชุมชนเมืองปากพนังโดยเชื่อว่าเกิดจากการปิดประตูน้ำปากพนังเป็นสาเหตุสำคัญ ส่วนชะอวดเชื่อทำนองเดียวกันประกอบ

กับลำคลองตื้นเขินทำให้น้ำระบายช้า เช่นเดียวกับในปัญหาลำดับที่ 1 การบรรเทาอุทกภัยเป็นวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง การบรรเทาปัญหาได้จริงเป็นหนทางเดียวที่จะสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ และการร่วมศึกษาร่วมกันแก้ไขปัญหาก็เป็นหนทางที่ดีที่สุดในสถานการณ์ปัจจุบัน

2.4 ปัญหาเศรษฐกิจ

การว่างงาน ผลผลิตทางการเกษตรราคาตกต่ำ การสูญเสียอาชีพ (ประมงพื้นบ้าน) การอพยพแรงงานหนุ่มสาวออกนอกพื้นที่ ได้รับการสะท้อนจากชุมชนเมืองเช่นเดียวกับจากกลุ่ม 6 อาชีพ ในความถี่และเอกฉันท์ ได้สะท้อนสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังร่วมกับประเด็นปัญหาร่วมอื่นๆ เช่น การขาดแคลนน้ำจืดสำหรับทำนาข้าว ขาดแคลนน้ำกร่อยสำหรับทำนากุ้ง ขาดระบบการตลาดมารับ ขาดระบบการแปรรูปมารับผลผลิตการเกษตร และเช่นเดียวกับในลำดับความสำคัญที่ 1 และ 3 การพัฒนาเศรษฐกิจ การยกระดับคุณภาพชีวิตและรายได้ของประชาชนเป็นวัตถุประสงค์ของการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง อย่างไม่ต้องสงสัย

2.5 ปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เรื่องน้ำดีและน้ำเสียได้นำเสนอเป็นลำดับที่ 1 และ 2 นอกจากนั้นยังมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลายประเด็นที่ยังเชื่อมโยง อาทิ การจัดการน้ำกร่อยเพื่อการเพาะเลี้ยง การจัดการป่าชายเลน ป่าบก ป่าพรุ และป่าต้นน้ำ การจัดสรรน้ำเพื่อการเพาะปลูก เพื่อการอุปโภคบริโภค และเพื่ออุตสาหกรรม ลำคลองตื้นเขิน การบุกรุกลำคลอง การแบ่งโซนน้ำจืดน้ำกร่อยน้ำเค็ม การจัดการชุมชนเมือง (และชนบท) การเฝ้าระวังคุณภาพน้ำในแม่น้ำปากพนังและลำน้ำสาขา การจัดการระบบชลประทานและทรัพยากรน้ำ การจัดการผังเมืองในชุมชนหลัก ประชาชนผู้ให้ข้อมูลหลักได้สะท้อนเป็นประโยชน์และโดยนัยในประเด็นปัญหานี้ อย่างเป็นรูปธรรมโดยเรียกร้องขอมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

2.6 ปัญหาสังคม

เสียงสะท้อนปัญหาอาชญากรรม การเมือง การศึกษา และวิถีชีวิต บ่งบอกชัดเจนทุกเวทีในด้านขนาดและความรุนแรงของปัญหานั้น การศึกษาคั้งนี้ไม่อาจบอกได้แต่มีเสียงขานรับต่อการกระจายอำนาจทางการเมือง การเมืองที่ดีและการเมืองของประชาชนจากทุกเวทีในรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน การตรวจสอบได้ คุณธรรมทางการเมือง ตลอดจนการเมืองของประชาชนในรูปแบบเครือข่ายชุมชน โดยมีความหวังให้พวกเขามีคุณภาพชีวิตที่ดี นำคุณค่าของชีวิต ครอบครัว และชุมชนในอดีตกลับมาอีกครั้งหนึ่ง

3. ความต้องการและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนา

เมื่อประมวลจาก 5 เวทีชุมชนเมือง สามารถสรุปความต้องการและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาได้ประเด็นดังนี้

3.1 การจัดการทางสังคม

3.1.1 การเมือง

ประชาชนต้องการการเมืองที่มีความสามารถและมีคุณธรรม (ธรรมรัฐ) ปฏิรูปราชการ และต้องการมีส่วนร่วม ตลอดจนการสร้างเครือข่ายชุมชนเมืองภาคประชาชน

ข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อการพัฒนา การจัดตั้งโรงเรียนผู้นำทางการเมือง ขอมิมีส่วนร่วมในการดูแลประตुरะบายน้ำ เปิดเวทีประชาชนเพื่อตรวจสอบทางการเมือง พัฒนาศักยภาพของข้าราชการ สนับสนุนงบประมาณการสร้างกลุ่มเครือข่ายชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนเสนอโครงการพัฒนาชุมชนของตนเองต่อภาครัฐ ร่วมมือกันคิดแบบพหุภาคี จัดเวทีประชาชนเพื่อเสนอความต้องการด้านโครงการพื้นฐานและความจำเป็นพื้นฐานต่างๆ

3.1.2 เศรษฐกิจ

ประชาชนต้องการมีงานทำที่มั่นคง มีอาชีพที่มั่นคง มีปัจจัยการผลิต ที่พอจะจัดหาได้ มีรายได้พอเพียงต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีระบบการแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่า มีระบบการตลาดที่มั่นคง นี่คงจะเป็นเหมือนกับประชาชนคนไทยและคนทั่วโลกทั่วไป บนพื้นฐานของรากฐานทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายและพอจะคงความสมบูรณ์ในระดับหนึ่ง

ข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อการพัฒนา ให้การเปิด-ปิดประตुरะบายน้ำในช่วงเวลาที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มปริมาณปลาในแม่น้ำปากพนัง (น้ำกร่อย) ขอความช่วยเหลือจากภาครัฐเรื่องต้นทุนการผลิต ระบบแปรรูปและระบบการตลาด สินค้าเกษตร การจัดทำทะเบียนแรงงานและการส่งเสริมอาชีพให้หลากหลายกว้างขวางกว่าที่เป็นอยู่

3.1.3 สังคม ชุมชน ครอบครัว และวิถีชีวิต

ประชาชนต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ครอบครัวยุคใหม่ในความหมายของคุณภาพชีวิต ครอบคลุมวิถีชีวิต วิถีที่ดีงามมีความสุข ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็งและสังคมเกื้อกูล โดยสะท้อนภาพคุณค่าของครอบครัว ชุมชน สังคม และวิถีชีวิตในอดีตที่ยังเป็นสังคมการเกษตรชนบทเป็นบรรทัดฐานอ้างอิง

ข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อการพัฒนา ประชาชนเน้นการควบคุมสิ่งคุกคาม บั่นทอนต่อคุณภาพชีวิตและพัฒนาสร้างเสริมสิ่งเชื้อต่อคุณภาพชีวิตเป็นข้อเสนอหลักๆ เช่น ชุมชนมีการป้องกันควบคุมอบายมุขและอาชญากรรม ชุมชนส่งเสริมสถาบันครอบครัว ฟื้นฟูประเพณี

วัฒนธรรมและคุณค่าที่ดี ชุมชนมีระบบสร้างเสริมสุขภาพ ชุมชนมีระบบจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการศึกษา และนันทนาการ มีระบบสุขภาพโภชนาการและน้ำดื่ม สังคมมีระบบควบคุมสื่อสารมวลชน เป็นต้น

3.1.4 การศึกษา

ประชาชนต้องการการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน เศรษฐกิจและชีวิตของตนเอง ข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อการพัฒนา ขอให้มีหลักสูตรท้องถิ่น ขอให้ชุมชนจัดการการศึกษา เช่น วิทยาลัยอาชีวะชุมชน ขอให้รัฐอุดหนุนการศึกษาท้องถิ่น ขอให้รัฐอุดหนุนช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึงกว่าที่เป็นอยู่ ขอให้โรงเรียนในชุมชนเพื่อความสะดวกในการเดินทางของบุตรหลาน

3.2 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากคำพูด วลี และประโยคที่สะท้อนในเวทีสนทนากลุ่มหลายเวทีมีนัยสำคัญที่บอกว่าความไม่สอดคล้องลงรอยในด้านความคิดเห็น ความเชื่อ และประสบการณ์ของประชาชนผู้ให้ข้อมูลหลักกับแนวคิดในการพัฒนากระแสหลักจากภาครัฐ เช่น การแบ่งโซนพื้นที่น้ำจืดน้ำเค็ม ทำให้ประชาชนทะเลาะกัน แย่งกันใช้น้ำ ปล่อยน้ำเสียลงแหล่งน้ำ การปิดประตูระบายน้ำปากพนังทำให้ปลาและสัตว์น้ำในแม่น้ำลดลงและสูญพันธุ์ การปิดประตูระบายน้ำปากพนังทำให้น้ำท่วมเมืองปากพนัง การปิดประตูระบายน้ำปากพนังทำให้น้ำในอ่าวปากพนังเกิดการเน่าเสีย ทำให้น้ำในแม่น้ำปากพนังมีผักตบชวามากขึ้น ทำให้คลองชะอวดตื้นเขิน โดยสรุปชุมชนขอมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าที่จะบอกให้ฝ่ายรัฐจัดการแต่เพียงผู้เดียว ผู้วิจัยเชื่อว่ นี่เป็นประเด็นหลักของความขัดแย้งที่กำลังมีและจะมีอย่างชัดเจนในอนาคตหากการจัดการความขัดแย้งไม่ดีพอ

ข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อการพัฒนา ประชาชนจากเวทีชุมชนเมืองปากพนังเสนอให้มีคณะกรรมการบริหารจัดการประตูระบายน้ำจากทุกภาคของสังคม ขอให้มีการจัดการป่าชุมชน เช่นเดียวกับเวทีชุมชนเมืองเชียรใหญ่ ต้องการให้เปิดประตูระบายน้ำปากพนังที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำ เวทีชุมชนเมืองหัวไทรต้องการให้มีการขุดลอกคูคลองในเขตเมือง พร้อมให้หรือสิ่งปลูกสร้างที่ปลูกกล้าคลอง ชุมชนเมืองชะอวดต้องการอนุรักษ์คลองชะอวด ต้องการระบบบำบัดน้ำเสียชุมชน ขณะที่ชุมชนเมืองร่อนพิบูลย์เน้นเรื่องการจัดการขยะชุมชนที่ควรมีการลดขยะ การแยกขยะ และการนำกลับมาใช้ใหม่ โดยที่ชุมชนเมืองปากพนัง ชะอวด และร่อนพิบูลย์ต้องการน้ำสะอาดสำหรับการอุปโภคบริโภคทั้งคุณภาพและปริมาณที่พอเพียงเช่นเดียวกัน

บทที่ 5

อภิปรายและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการศึกษา

จากการจัดการเวทีสนทนากลุ่มตัวแทนชุมชนผู้ให้ข้อมูลจาก 5 ชุมชนเมืองในลุ่มน้ำปากพนัง เพื่อศึกษาลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการเพื่อการวิจัยและพัฒนานั้น คณะผู้วิจัยอาศัยคำถามหลักเพื่อนำไปสู่การสะท้อนของผู้เข้าร่วมเวทีสนทนาของแต่ละคนและบูรณาการเป็นความเห็นของแต่ละเวที การที่ประชาชนสะท้อนสภาพปัญหาด้านพฤติกรรมทางสังคม ปัญหาครอบครัว ปัญหาชุมชน ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง ปัญหาอาชญากรรม และปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้าน สามารถจัดลำดับความสำคัญได้จากการสร้างตารางวิเคราะห์ระหว่างประเด็นปัญหากับเวทีประจำพื้นที่ ความเห็นร่วมอย่างเป็นเอกฉันท์ภายในเวทีประกอบกับแนวทางการแก้ปัญหาตามวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง โดยที่ลำดับความสำคัญของปัญหา ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนน้ำสะอาดสำหรับอุปโภคบริโภค ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และปัญหาสังคม

ในส่วนของความต้องการและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนานั้น โดยสรุปประชาชนต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการสังคม เน้นไปที่ประเด็นทางการเมือง เศรษฐกิจ วิถีชุมชน และการศึกษา โดยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เชิงโครงสร้าง และเชิงปฏิบัติการหลายประการ เช่น การจัดตั้งโรงเรียนผู้นำท้องถิ่น การจัดตั้งคณะกรรมการจัดการประตุน้ำ และการพัฒนากลุ่มเครือข่ายชุมชน เป็นต้น ความต้องการและข้อเสนอแนะประการที่สอง คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประชาชนต้องการมีส่วนร่วมในการป้องกันแก้ไขและบำบัดน้ำเสียจากนาุ้ง การจัดการขยะชุมชน การจัดการประตุน้ำ การสร้างสรรชุมชนน้ำอยู่ การจัดการน้ำสะอาดเพื่อการอุปโภคบริโภค การจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตร ตลอดจนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจชุมชน ทั้งนี้มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่คุณภาพชีวิตของประชาชนเชิงบูรณาการโดยเน้นคุณค่าการอยู่ดีมีสุขของสังคมในอดีตเป็นหลักคิด

2. สภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับ คน ชุมชน และระบบนิเวศในลุ่มน้ำปากพนัง

จากการศึกษาโครงการสัมมนาสังเคราะห์สถานการณ์องค์ความรู้พื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังของ ทีมวิจัยมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ในปี 2543-2544 พบว่า พื้นที่ป่าชายเลนถูกบุกรุกเพื่อการทำนา

กึ่งอย่างกว้างขวาง มีการขยายระบบชลประทานอย่างกว้างขวาง การปิดประตูระบายน้ำอุทกวิภาชประสิทธิ์ ทำให้ลัดวันน้ำในแม่น้ำปากพนังสูญหายไปประมาณ 96 ชนิด การเลี้ยงกุ้งกุลาดำเป็นการก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมมากที่สุด กับทั้งยังพบว่าการพบโรคติดต่อทางอาหารและน้ำเป็นสื่อ เช่น ท้องร่วงเฉียบพลัน ยังคงเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญในพื้นที่โดยมีอัตราอุบัติการณ์สูงกว่าค่าเฉลี่ยของอัตราอุบัติการณ์ทั้งประเทศมานานนับสิบปี ในการศึกษาวิจัยชี้ชัดว่าปัญหาการพัฒนาในพื้นที่อยู่ที่ชุมชนอ่อนแอ โดยสาเหตุมาจากการไหลออกของทุนชุมชน กลไกการเรียนรู้ของสังคมถูกฉีกขาด และกลไกการตลาดถูกแทรกแซง ได้สรุปข้อเสนอแนะแนวทางจากการศึกษาไว้ 7 ประการ ในประการที่ 5 เน้นการพัฒนาอาชีพและการพัฒนาที่ยั่งยืน ประการที่ 6 การพัฒนาองค์กรที่เกี่ยวกับการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนังให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

3. งานวิจัยเพื่อการพัฒนาที่มีคำตอบให้ประชาชนจริงหรือไม่

ก่อนที่จะกระโจนลงไปสู่การวิจัยเพื่อตอบสนองโจทย์การพัฒนาที่ลุ่มน้ำปากพนัง สมควรตั้งหลักด้วยคำถามว่า “งานวิจัยเพื่อการพัฒนาที่มีคำตอบ (เพื่อแก้ปัญหา) ให้ประชาชนได้จริงหรือไม่” ข้อมูลในอดีตอาจมีการกล่าวหาว่าประชาชนเองนั้นแหละที่เป็นอุปสรรคการพัฒนา ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงไม่ยอมรับความเจริญ เห็นแก่ตัวไม่เสียสละเพื่อส่วนรวม ปัจจุบันเลยมาใช้คำว่า ชุมชนอ่อนแอ “อ่อนแอ” แปลว่าไม่มีความเข้มแข็ง ไม่มีพลัง ขาดอำนาจ ตรงกันข้ามกับคำว่า เข้มแข็ง มีพลัง ทรงอำนาจ ประชาชนขาดพลังขาดอำนาจ (จึงไม่อาจต่อรองกับฝ่ายอื่นเช่น รัฐหรือนายทุนได้) นี่เป็นหลักคิดเชิงทฤษฎีประการแรก ซึ่งพลัอย่างนี้นักวิชาการอาจเรียกเป็นอย่างอื่น เช่น ทุนทางสังคม (Social capital) พลังชุมชน (Community Capacity) ประชาสังคม (Civil society) เครือข่ายประชาสังคม (Civic nets) หรือแม้แต่ประชาธิปไตยรากหญ้า (Grass-root Democracy) ก่อนที่จะตอบว่าวิจัยช่วยประชาชนได้จริงหรือไม่ ต้องมาถามก่อนว่า งานวิจัยส่วนมากให้ผลผลิตเป็นอะไร คำตอบคือ ความรู้ ชุดความรู้ ข้อค้นพบ ข้อพิสูจน์ยืนยัน ในรูปแบบรายงานการวิจัย ซึ่งก็คือสารสนเทศเรื่องหนึ่ง (ซึ่งมีลำดับหมวดหมู่ ความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับระบบนิเวศและสังคมมนุษย์) โดยตัวชุดความรู้เองต้องนำไปปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ในระดับต่างๆ ของสังคม เงื่อนไขที่ว่าใครนำไปปฏิบัติภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคมและระบบนิเวศใด การพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศขนาดใหญ่ ชุมชนขนาดใหญ่ แม้ประชาชนมีชุดความรู้ก็คงขาดเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงใดๆ ทั้งต่อระบบสังคมและระบบนิเวศ เพราะฉะนั้นเงื่อนไขที่นั่นคือ การตัดสินใจในเชิงการเมือง รัฐ และอำนาจทางการเมืองเท่านั้นที่มีสิทธิตัดสินใจเชิงนโยบายต่อการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมและระบบนิเวศขนาดใหญ่ท่ามกลางสมการอำนาจ

และผลประโยชน์เช่นนี้ ผลประโยชน์ของประชาชนธรรมดาอยู่ตรงไหน มีความสำคัญจริงหรือ เป็นหลักการและเหตุผลที่แท้จริง หรือเป็นเพียงหลักการและเหตุผลที่ดีของการจัดทำโครงการพัฒนาต่างๆเท่านั้นเอง ทุกคนมีคำตอบของตนเอง ถ้าเช่นนั้น ปรัชญา อุดมการณ์ประชาธิปไตย ก็ไม่เป็นจริงในเชิงปฏิบัติ ไม่ใช่เพื่อประชาชน ของประชาชน โดยประชาชน อย่างที่กล่าวอ้าง อาจไม่ใช่วันนี้ แต่ภายในกรอบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540 มีเรื่องราวทำนองนี้อยู่มากมาย ย่อมนำมากล่าวอ้างได้หลายแง่มุมขาดแต่เพียงกลไกในการปฏิบัติเท่านั้นเอง และอาจจะขาดกลไกไปอีกนานหากไม่ช่วยกันสร้างกลไกที่ว่านี้ เป็นหน้าที่ของเจ้าของอธิปไตย (ตามทฤษฎี) ที่พึงตื่นนอนต่อสู้เพื่อสร้างกลไกอันนำไปสู่การตัดสินใจเชิงนโยบายการเมืองที่มีหลักการเพื่อประชาชนคนธรรมดาที่แท้จริงเป็นรูปธรรมได้

การสร้างพลังชุมชน (Community Empowerment) และการรณรงค์เชิงนโยบาย (Public Policy Advocacy) เป็นหลักการประการที่สอง อันมีฐานความเชื่ออยู่ที่ว่า ชุมชนขาดพลังจึงไม่อาจต่อรองกับภาคส่วนอื่นๆ เพื่อแสดงการรักษาสหิทธิประโยชน์ของชุมชนไว้ได้ ความเป็ยเบนของนโยบายการเมืองเป็นผลของดุลยอำนาจที่ไม่เท่าเทียม จึงมุ่งสนองผลประโยชน์แก่ฝ่ายที่มีพลังทางการเมืองมากกว่า การสร้างพลังชุมชนเป็นเพียงการสร้างความสมดุลของพลังทางการเมืองในภาคส่วนต่างๆ ของสังคมให้เป็นปกติมากขึ้นเท่านั้นเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การสร้างประชาธิปไตยเพื่อประชาชน ของประชาชน และโดยประชาชน บทพิสูจน์ในภาคสนามในต่างประเทศนั้นประสบผลสำเร็จในสัดส่วนที่ไม่สูงแต่นั้นก็เป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ของชุมชน

การวิจัยชนิดใดที่สร้างพลังชุมชนและขบวนการรณรงค์เชิงนโยบายได้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ ฐานชุมชนมีประชาชนเจ้าของใจท่เป็นนักวิจัย นักวิชาการเป็นผู้ร่วมงานประสานทุกฝ่าย ค้นหาโจทย์วิจัยที่เป็นปัญหาส่วนรวมจริง เริ่มต้นจากทุนภายในร่วมเคลื่อนไหวเป็นเครือข่าย ผลักดันนโยบายเชิงบวก หวังผลสำเร็จที่ยั่งยืนในระยะยาว และที่จะขาดเสียไม่ได้ก็คือ การสร้างองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมของชุมชนเอง เพราะว่าชุดความรู้ของชุมชนจะช่วยให้พลังของชุมชนเข้มแข็งขึ้น องค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมจะช่วยบั่นทอนการผูกขาดเทคโนโลยีซึ่งเป็นหัวใจของการสร้างความอยุติธรรมในสังคมอุตสาหกรรมได้อีกทางหนึ่งด้วย

4. ควรเริ่มต้นอย่างไรดี

ใคร อะไร ที่ไหน อย่างไร เมื่อใด

วิเคราะห์จากประเด็นปัญหา พื้นที่ และคนที่เกี่ยวข้อง จาก 5 ชุมชนเมืองในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ประเด็นน้ำสะอาดเพื่อการอุปโภคบริโภค ชุมชนเมืองร่อนพิบูลย์ ชะอวด และปากพนัง

สมควรริเริ่มเป็นพื้นที่นำร่อง ผู้นำชุมชนร่วมกับเทศบาลสมควรเป็นเจ้าภาพในประเด็นปัญหานี้ เช่นเดียวกับประเด็นปัญหาน้ำเสียจากชุมชน ประเด็นน้ำเสียจากนาทุ่ง ชมรมผู้เลี้ยงกุ้งในปากพนัง หัวไทรและเชียรใหญ่สมควรเป็นเจ้าภาพร่วมกับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำหรับประเด็นการส่งเสริมอาชีพ การมีงานทำและรายได้ สมควรมีเวทีร่วมคิดร่วมทำในระดับชุมชนและระดับลุ่มน้ำ เพื่อพัฒนาประโยชน์ร่วมกับฝ่ายราชการและวิสาหกิจเอกชนโดยบูรณาการเข้ากับประเด็นอื่นๆ เช่นการศึกษาแบบมีส่วนร่วม การศึกษาและพัฒนาแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร การศึกษาและพัฒนาการตลาดสินค้าเกษตรเพื่อการบริโภคโดยตรง เช่น ตลาดสีเขียว ตลาดนาข้าว ตลาดปลอดสารพิษ ที่สำคัญการพัฒนาเครือข่ายร่วมประโยชน์ระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท ในรูปแบบ 2 ฝ่ายหรือหลายฝ่าย สมควรมีโครงการศึกษานำร่องเพื่อเป็นทางเลือกในการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอีกทางหนึ่ง

Health Canada ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพได้ให้หลักการของโครงการพัฒนาที่ดีว่าจะต้องประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก อันได้แก่ “ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจคุ้มค่า เป็นการพัฒนายั่งยืน และหลักความเป็นธรรมหรือหลักยุติธรรม” ทั้ง 3 หลักนี้ หลักความเป็นธรรมดูเหมือนจะมีความอ่อนไหวมากที่สุดที่ทุกฝ่ายพึงใส่ใจร่วมกัน ศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการความขัดแย้งที่พื้่นนำมาใช้หนีไม่พ้นจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นธรรมที่ทุกฝ่ายสัมผัสได้จริง และจะนำความเชื่อมั่นต่อกันกลับมารวมพลังเพื่อสรรสร้างสังคมลุ่มน้ำปากพนังให้กลับรุ่งเรืองดังเช่นอดีตได้อีกครั้งหนึ่ง

บรรณานุกรม

- มณีรักษ์ มิตรปราสาท และ ตฤณ สุขนวล. การพัฒนาที่ก่อให้เกิดปัญหา: กรณีการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง. http://www.terraper.org/thai/for_wep_page/pakphanang.htm
- มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. โครงการสัมมนาสังเคราะห์สภาพองค์ความรู้พื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง. นครศรีธรรมราช , 29-30 มีนาคม 2544.
- วิเชียร ชูเสมอ, พ.อ..การปฏิรูประบบสุขภาพ : สถานการณ์และข้อเสนอจากเวทีประชาชน ตรัง-พัทลุง . การประชุมวิชาการการส่งเสริมการวิจัยและวิทยานิพนธ์ , คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ, 21 กันยายน 2543 ,หน้า 83-97.
- สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง, กรมประมง. กิจกรรมติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจากการสร้างเขื่อนกันแม่น้ำปากพนัง จังหวัด นครศรีธรรมราช ปี 2540-2544, http://www.thai.net/panungweb1/detail_4-2.htm
- Bretzer, Ylva Noren. How can institutions better explain political trust than social capital do?. Department of Political Sciences, U. of Gothenburg.Sweden.2002.
- Diclemente,J. Ralph, Richard A. Crosby and Michelle C. Kegler editors. Emerging theories in Health Promotion Practice and Research ; strategies for improving Public health , Jossey-Bass , San Francisco, CA,2002 p194-p251.
- Health Canada. Handbook on Health Impact Assessment. http://www.hc-sc.gc.ca/hecs-sesc/ehas/publications/canadian_handbook/volume1/toc.htm

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มชุมชนเมือง อำเภอปากพนัง หัวไทร และเชียรใหญ่

วันที่ 19 พฤษภาคม 2546 เวลา 09.00 - 16.00 น.

ณ ห้องประชุมเทศบาลเมืองปากพนัง อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	อาชีพ
1	นายเสงี่ยม สมานรักษ์	167	2	หูล่อง	ปากพนัง	นครศรีธรรมราช	ค้าขาย
2	นายดำรงค์ โยธรักษ์	117	-	ปากพนังฝั่งตะวันตก	ปากพนัง	นครศรีธรรมราช	ค้าขาย
3	นายสุเมธ เยื่อนหวงศ์	189/4	2	บางพระ	ปากพนัง	นครศรีธรรมราช	ค้าขาย
4	นายณรงค์ ต๋องกิม	393	3	ปากพนังฝั่งตะวันตก	ปากพนัง	นครศรีธรรมราช	ค้าขาย
5	นายไพรี รัตนรัตน์	230/1	6	ปากพนังฝั่งตะวันออก	ปากพนัง	นครศรีธรรมราช	ประมง
6	ว่าที่ รต.วัฒนชัย ละอองศิริวงศ์	481/10	-	ปากพนัง	ปากพนัง	นครศรีธรรมราช	ราชการ
7	นางศศิธร เรืองรัตน์	7/14	-	ปากพนังฝั่งตะวันตก	ปากพนัง	นครศรีธรรมราช	ธุรกิจ
8	นายปรีชา ช่วยจิตต์	90	4	ปากพนังฝั่งตะวันตก	ปากพนัง	นครศรีธรรมราช	ประมง
9	นายดลเหล้าะ จันทลีหมัด	93	4	ปากพนังฝั่งตะวันตก	ปากพนัง	นครศรีธรรมราช	ประมง
10	นายควรคิด หมื่นนรา	183	4	บางพระ	ปากพนัง	นครศรีธรรมราช	ค้าขาย
11	นางสมจิตร ขาดิสุวรรณ	270	-	ปากพนังฝั่งตะวันออก	ปากพนัง	นครศรีธรรมราช	ค้าขาย
12	นายยงยุทธ เหมจินดา	220	-	ปากพนังฝั่งตะวันออก	ปากพนัง	นครศรีธรรมราช	ประมง
13	ดต.สุชาติ ศักดิ์ณรงค์	372/8	-	ปากพนังฝั่งตะวันตก	ปากพนัง	นครศรีธรรมราช	นักการเมือง
14	นายพิเชษฐ์ สุขช่วย	135	4	ปากพนังฝั่งตะวันตก	ปากพนัง	นครศรีธรรมราช	ธุรกิจ
15	นายเลือดไทย ไหมนวน	374/2	3	ปากพนังฝั่งตะวันตก	ปากพนัง	นครศรีธรรมราช	ราชการ
16	นางสาวทักษิณา เสนแก้ว	134	-	ปากพนังฝั่งตะวันตก	ปากพนัง	นครศรีธรรมราช	ค้าขาย
17	นายนิรัตน์ อริยกุลนิมิต	253	3	หัวไทร	หัวไทร	นครศรีธรรมราช	เลี้ยงกุ้ง
18	นายฤทธิ พลฤทธิ	69/5	8	หัวไทร	หัวไทร	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ
19	นายสุวรรณ คงมาก	130/11	8	หัวไทร	หัวไทร	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ
20	นายเส้น ภาวิพงศ์	154	3	หน้าสตน	หัวไทร	นครศรีธรรมราช	ประมง
21	นายถนอม ม่วงแดง	71	3	หน้าสตน	หัวไทร	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ
22	นายชม เขียดแก้ว	77/1	8	หัวไทร	หัวไทร	นครศรีธรรมราช	ทำนา
23	นายอรินทร์ ศรีอุทัย	160/1	3	หน้าสตน	หัวไทร	นครศรีธรรมราช	รับจ้าง
24	นายสมพงศ์ เพชรขาว	92	1	หัวไทร	หัวไทร	นครศรีธรรมราช	รับจ้าง
25	นางถนอม ไหมนวน	25/2	7	หน้าสตน	หัวไทร	นครศรีธรรมราช	แม่บ้าน

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	อาชีพ
26	นายเอื้อง อนุพันธ์	266/1	1	หัวไทร	หัวไทร	นครศรีธรรมราช	รับจ้าง
27	นายสุธรรม สายควนเกย	71/1	8	หัวไทร	หัวไทร	นครศรีธรรมราช	รับจ้าง
28	นายคำนิง คงนุ่น	31/2	8	หัวไทร	หัวไทร	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ
29	นายพนัส คงนุ่น	60/2	8	หัวไทร	หัวไทร	นครศรีธรรมราช	รับจ้าง
30	นายวิเชียร ดั่งพรม	43/4	7	หน้าสตน	หัวไทร	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ
31	นายเอื้อน จันทวงศ์	164	1	ท้องลำเจียก	เชียรใหญ่	นครศรีธรรมราช	ทำนา
32	นางเตือนใจ ธีญญลักษณ์	200/1	3	เชียรใหญ่	เชียรใหญ่	นครศรีธรรมราช	ทำนา
33	นางสาววิเวก หนูเรือ	309	3	เชียรใหญ่	เชียรใหญ่	นครศรีธรรมราช	ทำนา
34	นายเคียง แดงบรรจง	238	-	เชียรใหญ่	เชียรใหญ่	นครศรีธรรมราช	ทำนา
35	นายธัญญะ เจริญราษฎร์	37	9	ท่าขนาน	เชียรใหญ่	นครศรีธรรมราช	รับจ้าง
36	นายถาวร กวันตุ	113	3	เชียรใหญ่	เชียรใหญ่	นครศรีธรรมราช	รับจ้าง
37	นายพิรชนม์ เกษตรสุนทร	80	4	ไสหมาก	เชียรใหญ่	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ
38	นายประสิทธิ์ คำแดง	69	9	ท่าขนาน	เชียรใหญ่	นครศรีธรรมราช	รับจ้าง
39	นายนิพนธ์ เขียวเล็ก	4/448	-	ในเมือง	เมือง	นครศรีธรรมราช	อิสระ

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มชุมชนเมือง อำเภอชะอวดและร่อนพิบูลย์

วันจันทร์ที่ 26 พฤษภาคม 2546 เวลา 09.00 - 16.00 น.

ณ ห้องประชุมโรงพยาบาลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	เลขที่	หมู่ที่	ถนน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	อาชีพ
1	นายนัด อยู่คงแก้ว	39	-	ค่านวนศิลป์ 1	ชะอวด	ชะอวด	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ
2	นายจำนง จงบุรี	13	-	ขมบุญ	ชะอวด	ชะอวด	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ
3	นายสาคร ธรรมพันธ์	5	-	ขมบุญ	ชะอวด	ชะอวด	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ
4	นางขวัญเรือน ดวงมณี	58	-	จันทนนท์	ชะอวด	ชะอวด	นครศรีธรรมราช	ค้าขาย
5	นางสุมาลี ศรีจันทร์	18	-	ศรีมาประสิทธิ์	ชะอวด	ชะอวด	นครศรีธรรมราช	ค้าขาย
6	นายสานิตย์ แสงศรี	-	-	-	ชะอวด	ชะอวด	นครศรีธรรมราช	ค้าขาย
7	นายสมยศ อมรลักษณ์	-	-	-	ชะอวด	ชะอวด	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ
8	นายเล็ก เพชรฤทธิ์	1207/1	1	ชะอวด	ชะอวด	ชะอวด	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ
9	นายจำนงค์ ระย้า	887	1	ชะอวด	ชะอวด	ชะอวด	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	เลขที่	หมู่ที่	ถนน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	อาชีพ
10	นายไพสันติ คงแก้ว	13	-	พิบูลย์พันธ์	ชะอวด	ชะอวด	นครศรีธรรมราช	รับจ้าง
11	นายสมบัติ กิจจำนงค์	62	1	-	ชะอวด	ชะอวด	นครศรีธรรมราช	ค้าขาย
12	นายพันศักดิ์ อัครตฤณการ	76	-	วุฒิราษฎร์รังสฤษดิ์	ชะอวด	ชะอวด	นครศรีธรรมราช	ค้าขาย
13	นายเกรียงศักดิ์ รอยสกุล	3	1	-	ชะอวด	ชะอวด	นครศรีธรรมราช	ค้าขาย
14	นายไฉว คงสวัสดิ์	645	13	-	ร่อนพิบูลย์	ร่อนพิบูลย์	นครศรีธรรมราช	เกษตรกร
15	นางยุพิน ประมวลสุข	41	4	-	ควนเกย	ร่อนพิบูลย์	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ
16	นายชาญชัย จันทร์แก้ว	769/17	12	-	ร่อนพิบูลย์	ร่อนพิบูลย์	นครศรีธรรมราช	นักการเมือง
17	นายเวียง เพชรช่วย	719	13	-	ร่อนพิบูลย์	ร่อนพิบูลย์	นครศรีธรรมราช	เกษตรกร
18	นายสมชัย สุรภักดี	110	-	-	ร่อนพิบูลย์	ร่อนพิบูลย์	นครศรีธรรมราช	ค้าขาย
19	นางนงค์พร กุลบุรณ์	455/1	13	-	ร่อนพิบูลย์	ร่อนพิบูลย์	นครศรีธรรมราช	-
20	นางเลขา จันทรังษี	350/5	13	-	ร่อนพิบูลย์	ร่อนพิบูลย์	นครศรีธรรมราช	แม่บ้าน
21	นายชัยยันต์ มณีฉาย	415	7	-	ร่อนพิบูลย์	ร่อนพิบูลย์	นครศรีธรรมราช	-
22	นายเอกดนัย มณีฉาย	415	7	-	ร่อนพิบูลย์	ร่อนพิบูลย์	นครศรีธรรมราช	-
23	นายอัศวิน จินตวร	64/3	12	-	ร่อนพิบูลย์	ร่อนพิบูลย์	นครศรีธรรมราช	นักการเมือง
24	นางสมใจ สุวรรณเดช	474/3	1	-	ร่อนพิบูลย์	ร่อนพิบูลย์	นครศรีธรรมราช	ทำสวน
25	นายบำรุง ทองทิพย์	760/1	13	-	ร่อนพิบูลย์	ร่อนพิบูลย์	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ
26	นางสาวสุภาวรรณ คงช่วย	-	-	สคร.11	ในเมือง	เมือง	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ
27	นางวิไลวรรณ พุทธพฤษ	52	2	-	กำแพงเขา	เมือง	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ
28	นางอาภา รักษาพล	26	1	-	นาพรุ	พระพรหม	นครศรีธรรมราช	ข้าราชการ